

CAPVT III.

De hominis erga ceteros homines officiis

92. Omnes, quatenus homines, sunt aequales; omnium enim est eadem natura; omnes similibus pollent facultatibus; ab uno eodemque Deo conditi sunt; ab uno eodemque parente suam ducunt originem; denique ad eundem finem destinantur. Ex hoc communi humanitatis titulo, quo nempe homines sunt unum in specie humanitatis¹, mutua hominum inter se officia originem ducunt, etiamsi nullo inter se societatis vinculo adstringerentur. Nam « est omnibus hominibus naturale, ut se invicem diligant: cuius signum est, quod quodam naturali instinctu homo cuilibet homini etiam ignoto subvenit in necessitate, puta revocando ab errore viae, erigendo a casu, et aliis huiusmodi, ac si omnis homo omni homini esset familiaris, et amicus² ». De huiusmodi officiis in praesenti capite, quemadmodum iam monuimus³, disserimus; nam de iis quae vinculo societatis innituntur, in altera parte sermo erit.

93. Porro horum officiorum partitionem alibi tradidimus⁴. De iis autem ita hic disserimus, ut, vix delibatis, quae, utpote cognitum admodum facilia sunt, ab omnibus admittuntur, tantum illa, de quibus aliqua fit controversia, fusius explicemus.

ART. I. De dilectione erga alios homines habenda

94. Quoniam hominum inter se officia in mutua eorum dilectione, ut iam innuimus, fundantur, hanc in primis firmiter stabilimus oportet.

95. Prop. Quisque alios homines diligere tenetur, etiam inimicos.

Prob. 1° Omnes homines sunt unicuique nostrum proximi:

¹ « Ex hoc enim, quod aliqui duo sunt similes, quasi habentes eandem formam, sunt quodammodo unum in forma illa, sicut duo homines sunt unum in specie humanitatis, et duo albi in albedine. Et ideo affectus unius tendit in alterum, sicut in unum sibi, et vult ei bonum, sicut et sibi »; 1^a 2^{ae}, q. XXVII, a. 3 c.

² Contr. Gent., lib. III, c. 117, n. 5. Et 2^a 2^{ae}, q. CXIV, a. 4 ad 2: « Omnis homo naturaliter omni homini est amicus quodam generali amore ». — ³ Pag. 3-4. — ⁴ Cf p. 227 part. I.

« Quo nomine (proximi), inquit s. Leo, non ii tantum intelligendi sunt, qui nobis amicitia, aut propinquitate iunguntur, sed omnes prorsus homines, cum quibus nobis natura communis est, sive illi hostes sint, sive socii, sive liberi, sive servi. Unus enim nos Conditor finxit, unus nos Creator animavit; eodem cuncti coelo et aere, iisdem utimur diebus et noctibus¹ ». Atqui quia sunt ceteri homines nobis proximi, eos diligere debemus²: « Dilectio respicit similitudinem³ ». Ergo.

96. Quod argumentum ex eo, quod ad eundem omnes tendimus finem, magis confirmatur. Sane « oportet unionem esse affectus inter eos, quibus est unus finis communis. Communicant autem homines in uno ultimo fine beatitudinis, ad quam divinitus ordinantur. Oportet igitur, quod uniantur homines ad invicem mutua dilectione⁴ ».

97. Itaque, quia pares omnes naturae sumus, adeoque pari iure censendi, ideo quae nobis erga nosmetipsos natura praescipit, aut indulsit, eadem aliis quoque a nobis exhibenda sunt⁵.

¹ Serm. XI De Ieiun. X mensis, et collectis; Opp. t. I, p. 23, Romae 1753.

² 2^a 2^{ae}, q. LXIV, a. 7 c.

³ S. Bonav., In lib. III Sent., Dist. XXVIII, dub. 3.

⁴ Contr. Gent., lib. III cit., c. 117, n. 1.

⁵ Quocirca naturale est illud divinum praeceptum, Diliges proximum tuum, sicut teipsum (Matth., XXII, 39). Quod quidem praeceptum non tantum veluti principium, sed etiam veluti summa quaedam praeceptorum, ad quae erga proximum tenemur, habendum est. Nam non adulterabis, non occides . . . in hoc verbo instauratur, Diliges proximum tuum, sicut te ipsum (Rom., XIII, 9). Cum autem lex naturae etiam actus internos finibus conformare, recteque informare iubeat, internos amoris actus sub naturalem obligationem cadere facile intelligitur. Hinc Innocentius PP. XI an. 1679 has damnavit propositiones: Non tenemur proximum diligere actu interno et formali — Praecepto proximum diligendi satisfacere possumus per solos actus externos. Iamvero illa verba sicut te ipsum intelligenda sunt, quatenus « dilectio hominis ad seipsum est sicut exemplar dilectionis, quae habetur ad alterum » (2^a 2^{ae}, q. XXVI, a. 4 sed contra). Quare minime inde sequitur hominem non posse magis diligere seipsum, quam proximum, siquidem « exemplar potius est, quam exemplatum » (ibid.). Hinc « homo non debet subire aliquod malum peccati . . . ut proximum liberet a peccato » (ibid. c.). Audiatur etiam s. Bonaventura: « Dicen-

98. 2° Eo ipso, quod Deum, proximum diligere tenemur. Etenim, « quicumque diligit aliquem, consequens est, ut etiam diligit dilectos ab eo, et eos, qui coniuncti sunt ei. Homines autem dilecti sunt a Deo, quibus sui ipsius fruitionem quasi ultimum finem prae-disposuit. Oportet igitur, ut sicut aliquis sit dilector Dei, ita etiam fiat dilector proximi ¹ ». Quocirca « dilectio Dei est causa, et ratio dilectionis proximi: unde dilectio Dei includitur virtute in dilectione proximi, sicut causa in effectu, et dilectio proximi includitur in dilectione Dei, sicut effectus in causa, potestate ² ».

99. 3° Quod si homines, prout sociales sunt, spectentur, mutua eorum dilectio conditionem istam necessario consequitur. Etenim, « cum homo sit naturaliter animal sociale, indiget ab aliis hominibus adiuvari ad consequendum proprium

dum, quod *sicut* non est nota perfectae aequalitatis, sive commensurationis, sed expressae similitudinis; quae in hoc attenditur, quod homo debet diligere proximum ad illud bonum, ad quod diligit seipsum, et post salutem propriam nihil tantum debet desiderare, sicut salutem alienam » (*In lib. III Sent.*, Dist. XXIX, a. 1, q. 3 *ad arg.*). Et sane, « si homo ex caritate debeat diligere proximum, quantum seipsum, ita quod esset ibi omnimoda aequalitas, iam duos proximos deberet diligere in duplo, quam seipsum, et tres in triplo, et sic ulterius ascendendo: quod in nullo habente caritatem reperiri contingit, quantumcumque perfecto ». *Ibid.*, *resol.* Similitudo autem, qua proximum, sicut nos ipsos, diligere debemus, se habet tripliciter. Primo quidem ex parte finis, ut scilicet aliquis « diligit proximum propter Deum, sicut seipsum propter Deum debet diligere; ut sic sit dilectio proximi sancta. Secundo, ex parte regulae dilectionis; ut scilicet aliquis non condescendat proximo in aliquo malo, sed solum in bonis, sicut et suae voluntati satisfacere debet homo solum in bonis; ut sic sit dilectio proximi iusta. Tertio ex parte rationis dilectionis; ut scilicet non diligit aliquis proximum propter propriam utilitatem, vel delectationem, sed ea ratione, quod velit proximo bonum, sicut vult bonum sibi ipsi, ut sic dilectio proximi sit vera; nam, cum quis diligit proximum propter suam utilitatem, vel delectationem, non vere diligit proximum, sed seipsum »; ^{2a} ^{2ae}, q. XLIV, a. 7 c.

¹ *Contr. Gent.*, loc. cit., n. 2.

² *In lib. III Sent.*, Dist. XXX, q. I, a. 4 *sol.* Hanc ob rationem proximus ex caritate diligendus est propter Deum. « Ex una, aiebat s. Augustinus, eademque caritate Deum, proximumque diligimus: sed Deum propter Deum, nos autem et proximum propter Deum »; *De Trin.*, lib. VIII, c. 8. Cf s. Thom., ^{2a} ^{2ae}, q. XXV, a. 1 c.; et *Qq. disp.*, *De Virt.*, q. II, a. 4 c.

finem: quod convenientissime fit, dilectione mutua inter homines existente ¹ ».

100. Falso autem ex Protestantibus aliqui existimant, dilectionem istam ex iure naturae erga inimicos se non porrigere. Cum enim amor in proximum non quidem in ipsius merito, sed potius in dignitate naturae humanae fundetur, diligendi sunt etiam inimici, quatenus sunt creaturae Dei, quasi ad Eius imaginem facti, et Ipsius capaces ². Accedit, quod inimicos diligendo, bonum nobis ipsis comparamus, hac enim ratione vitamus, ne graviora mala adversus nos ipsi moliantur, atque *ea tollimus, quae perturbant pacem et tranquillitatem, qua homo indiget ad hoc, quod divinis vacet* ³.

101. Illicitum itaque est inimico malum pro malo rependere. Quod a s. Thoma ita explicatur: « Dicendum, quod vindicta fit per aliquod poenale malum inflictum peccanti. Est ergo in vindicatione considerandus vindicantis animus. Si

¹ *Contr. Gent.*, loc. cit., n. 3.

² Hinc vides ad hanc rem illud non facere, quod *unaquaeque res odit suum contrarium*. Nam « unaquaeque res naturaliter odio habet id, quod est sibi contrarium, in quantum est sibi contrarium. Inimici autem sunt nobis contrarii, in quantum sunt inimici: unde hoc debemus in eis odio habere; debet enim nobis displicere, quod nobis inimici sunt. Non autem nobis sunt contrarii, in quantum homines sunt, et beatitudinis capaces; et secundum hoc debemus eos diligere »; ^{2a} ^{2ae}, q. XXV, a. 8 ad 2.

³ *Contr. Gent.*, loc. cit., n. 4. Dilectionem inimicorum non ex iure naturae praeceptam esse arguitur ex eo quod in veteri Lege non admittebatur, secundum Christi verba (*Matth. V, 43-44*): *Audistis, quod dictum est, Diliges proximum tuum, et odio habebis inimicum tuum: Ego autem dico vobis, Diligite inimicos vestros*. Ast falso. Nam « in veteri lege etiam homines tenebantur ad dilectionem inimicorum, sicut patet per auctoritatem *Levitici* inductam (*nempe non quaeras ultionem, nec memor eris iniuriae civium tuorum, c. XIX, v. 18*). Unde quod dicitur, *Odio habebis inimicum tuum*, non est ex lege sumtum, quia nusquam hoc in litteris invenitur; sed est additum ex prava interpretatione Iudaeorum, qui ex quo praecipiebatur dilectio proximi, concludebant, quod inimici essent odiendi » (*In lib. III Sent.*, Dist. XXX, q. I, a. 1 ad 2). Christus itaque sensum hunc corrigit, legemque explicat, videlicet per proximum intelligi quemvis hominem etiam inimicum; et insuper addit illud, quod ad caritatis perfectionem attinet: nempe « consilium . . . de ostensione signorum benevolentiae ad inimicum »; *ibid.* Vid. A Lapide, *Comm. in Saer. Script.*, t. VIII, pars I, p. 149, Melitae 1843.

enim eius intentio feratur principaliter in malum illius, de quo vindictam sumit, et ibi quiescat, est omnino illicitum; quia delectari in malo alterius pertinet ad odium, quod caritati repugnat, qua omnes homines debemus diligere. Nec aliquis excusatur, si malum intendat illius, qui sibi iniuste intulit malum, sicut non excusatur aliquis per hoc, quod odit se odientem; non enim debet homo in alium peccare propter hoc, quod ille peccavit prius in ipsum. . . . Si vero intentio vindicantis feratur principaliter ad aliquod bonum, ad quod pervenitur per poenam peccantis, puta, ad emendationem peccantis, vel saltem ad cohibitionem eius, et quietem aliorum, et ad iustitiae conservationem, et Dei honorem, potest esse vindictio licita, aliis debitis circumstantiis servatis¹ ».

102. Denique illud monere praestat, « quod potest accipi dilectio inimicorum quantum ad naturam, sed in universalis » et « potest considerari dilectio inimicorum in speciali; ut scilicet aliquis in speciali moveatur motu dilectionis ad inimicum ». Jam si prima ratione spectetur, « dilectio inimicorum est de necessitate caritatis, ut scilicet aliquis diligens Deum, et proximum, ab illa generalitate dilectionis proximi inimicos suos non excludat ». Sin altera, ipsa « non est de necessitate caritatis absolute: quia nec etiam moveri motu dilectionis in speciali ad quoslibet homines singulariter, est de necessitate caritatis; quia hoc esset impossibile. Est tamen de necessitate caritatis secundum praeparationem animi; ut scilicet homo habeat animum paratum ad hoc, quod in singulari inimicum diligeret, si necessitas occurreret: sed quod absque articulo necessitatis homo etiam hoc actu impleat, ut diligit inimicum propter Deum, hoc pertinet ad perfectionem caritatis² ».

ART. II. *Officia, quae ex mutua hominum dilectione oriuntur, summam delibantur*

103. Ex amore, quo nosmetipsos prosequimur, appetimus tum ut nemo nocuum aliquid iniuste nobis inferat, tum

¹ 2^a 2^{ae}, q. CVIII, a. 1 c.

² 2^a 2^{ae}, q. XXV, a. 8 c.

ut nostrae incolumitati ac bono operam suam alii conferant. Quocirca cum proximum, sicut nosmetipsos, diligere debeamus, ad utrumque erga ipsum tenemur. Hinc illud, *quod tibi vis, vel non vis fieri* (recte quidem et honeste iuxta regulam rectae rationis) *alteri feceris, vel non feceris*, omnia in proximum officia complectitur⁴. Haec est, inquit s. Augustinus, regula dilectionis, ut quae homo vult sibi bona provenire, et proximo velit: et quae accidere sibi mala non vult, et illi nolit² ».

104. Ne aliorum iura laedamus ex stricta iustitia ita obligamur, ut, si ea violaverimus, damnum resarcire teneamur. Ea vero, quae in proximi bono procurando consistunt, ex honestate ducuntur, atque eorum violatio ad stricti iuris laudem punitioni et compensationi cogi nequit³.

105. Praestat de utroque officiorum genere aliquid exempli instar innuere. Quoad primum, ius cuique est vitam corporis conservandi et perficiendi, propria exteriora bona retinendi, sui existimationem incolumem tuendi, animum veritatis cognitione, virtutisque exercitio excolendi. Hinc 1° nemo laedendus est in bonis corporis, cuiusmodi sunt eius vita, membrorum integritas, doloris vacuitas, bona valetudo, et rectus organorum usus⁴. Quare mortem inferre, membra mutilare, plagas infligere, aut quidpiam tale contra aliorum corpus iniuste attentare, nefas est: « Nocuum inferre alicui non licet, nisi per modum poenae propter iustitiam⁵ ».

⁴ *Quod ab alio oderis fieri tibi, vide, ne tu aliquando alteri facias* (Tob., IV, 16). *Quaecumque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis similiter*; Matth., VII, 12.

² *De vera Relig.*, c. 46, n. 87. Et alibi: « Cuius (ordinatae concordiae) hic ordo est, primum, ut nulli noceat; deinde, ut etiam prosit, cui potuerit »; *De Civ. Dei*, lib. XIX, c. 14.

³ Cf p. 227, part. I.

⁴ « In bonis corporis tria per ordinem considerantur: Primo quidem integritas corporalis substantiae; cui detrimentum affertur per occisionem, vel mutilationem. Secundo, delectatio, vel quies sensus; cui opponitur verberatio, vel quodlibet sensum dolore afficiens. Tertio, motus, et usus membrorum; qui impeditur per ligationem, vel incarcerationem, seu quamcumque detentionem »; 2^a 2^{ae}, q. LXV, a. 3 c.

⁵ *Ibid.*, a. 2 c.

2° Prohibetur furtum, per quod « homo infert nocentum proximo in suis rebus ¹ ».

3° Quoniam vero « bona fama est praecipuum inter exteriora bona, secundum illud *Prov. XXII, 1, Melius est nomen bonum, quam divitiae multae*; et hoc ideo, quia bonitas famae reddit hominem idoneum ad humana officia exequenda in conversatione humana ² »; evidens est, grave iniustitiae genus esse habendum, alterius existimationem et famam aut verbis, aut scripto, aut facto laedere ³.

4° Quod si bonum animae *maximum* est ⁴, gravissimam proximo infert iniuriam, qui eius intellectum, aut voluntatem laedit, moralia et religiosa dictamina corrumpendo, aut inducendo ad iniqua et inhonesta. Sane « peius est, quod nocet meliori, quam quod nocet peiori: malum autem dicitur, quia nocet, ut dicit Aug. in *Enchir.* Unde maius malum est, quod est malum animae, quam quod est malum corporis ⁵ ».

106. Quod ad posteriora officia spectat, similitudo naturae, et cognatio naturalis, quae inter omnes est homines, mutuam amicitiam exigit; ac proinde ea, quae nobis ab aliis fieri volumus, aliis praestare debemus. Haec autem, ut alibi diximus, duorum sunt generum, *humanitatis* scilicet seu *innocentiae utilitatis*, et *beneficentiae* ⁶. Porro, ut cum Genuensi loquamur, « barbarus sit oportet, et feris animantibus, quam ho-

¹ 2^a 2^{ae}, q. LXXVI, a. 6 c. — ² *Qq. disp., De Virt.*, q. III, a. 2 c.

³ 2^a 2^{ae}, q. LXXIII, a. 3 c. Potest quis diminuere alterius famam « quandoque directe, quandoque indirecte. Directe quidem quadrupliciter. Uno modo, quando falsum imponit alteri: secundo, quando peccatum adauget suis verbis: tertio, quando occultum revelat: quarto, quando id, quod est bonum, dicit mala intentione factum. Indirecte autem, vel negando bonum alterius, vel malitiose reticendo, vel minuendo »; *Ibid.*, a. 1 ad 3. — ⁴ *Ibid.*, q. LXXIII, a. 3 c.

⁵ 1^a 2^{ae}, q. XXXIX, a. 4 ad 3. Attamen huiusmodi peccato homicidium tamquam gravius habendum est, sub hoc respectu, quatenus « bonum animae . . . non potest tolli, nisi occasionaliter, puta per malam persuasionem, quae necessitatem non infert » (2^a 2^{ae}, q. LXXIII, a. 3 c.); e contrario « gladius persecutoris occidit effective, quasi sufficiens causa mortis » (*Ibid.*, q. CXV, a. 2 ad 1). Quocirca « homicida est per se, et sufficiens causa corporalis mortis; spiritualis autem mortis nullus potest esse alteri causa per se et sufficiens, quia nullus spiritualiter moritur, nisi propria voluntate peccando »; 1^a 2^{ae}, q. LXXIII, a. 8 ad 3. — ⁶ Cf. p. 228, part. I.

minibus, similior, qui aliis officia utilitatis innocuae deneget, idest qui sine detrimento, cum id facere potest, alterum re, aut consilio non iuvet, eius res non servet pro virili, errantem non revocet in viam, sitienti aquam profluentem, argenti ignem, peregrino hospitium neget, aut similia detrectet, quae aliis prosunt, nobis vero detrimento non sunt ¹ ».

107. Huiusmodi officiis sublimiora sunt ea, quibus cum aliquo nostro detrimento proximo succurritur, puta cum aliquo de rebus nostris insumendo stipem pauperi erogamus, aut egenum veste induimus. Ad haec etiam officia homines obligari indubium est, cum dilectionem naturaliter ipsa consequantur ². Accedit quod cum homines in huiusmodi auxiliorum indigentia reperiantur, aut possint reperiri ³, si volunt ea in his casibus sibi ab aliis tribui, necesse est, ut et aliis vicissim tribuant.

108. Ut autem beneficentiae actus secundum virtutem exercentur, cavendum est, ne in prodigalitate degenerent, *ad quam pertinet excedere in dando* ⁴, scilicet, ne plus quis elargiatur, quam vires, et prudentia sinunt. Ob eandem rationem in beneficiis proximo conferendis quidam servandus est ordo; extraneis enim anteferendi sunt qui sanguine, amicitia, vel religione nobis sunt coniunctiores ⁵. « Cum omnibus, inquit s. Augustinus, prodesse non possis, his potissimum consulendum est, qui . . . constrictius tibi iunguntur ⁶ ». Item perspicendum est, ne beneficia iismet, quibus conferuntur, nocere possint. Hinc « est subveniendum peccatori quantum ad sustentationem naturae; non est autem ei subveniendum ad fomentum culpae: hoc enim non esset beneficere, sed potius malefacere ⁷ ».

109. Etsi vero beneficia sine spe restitutionis, aut retribu-

¹ *Elem. Met.* t. IV, lib. II, c. IX, p. 244, Neapoli 1756.

² 2^a 2^{ae}, q. XXXI, a. 1 c. Cf. p. 227, part. I.

³ « Hoc est, inquit s. Thomas, supra hominem, ut omnino nullo indigeat »; 2^a 2^{ae}, q. CXXIX, a. 6 ad 1.

⁴ 2^a 2^{ae}, q. CXXI, a. 1 c. — ⁵ 2^a 2^{ae}, q. XXXI, a. 3 c.

⁶ *De Doctr. Christ.*, lib. I, c. 28. Si tamen extraneus graviore necessitate laboraret, anteferendus esset propinquo longe minus indigenti; « nam vera in hoc est caritas, inquit s. Bernardus, ut qui indigent amplius, accipiant prius »; *Super Cant.*, Serm. L, *Opp.* t. I, fol. 307, Venetiis 1596. — ⁷ 2^a 2^{ae}, q. XXXI, a. 2 ad 2.

tionis praestanda sint; tamen acceptis beneficiis *gratitudinis* debitum respondet. Et sane, « omnis effectus naturaliter ad suam causam convertitur. . . Manifestum est autem, quod benefactor, in quantum huiusmodi, est causa beneficiati; et ideo naturalis ordo requirit, ut ille, qui suscepit beneficium, per gratiarum recompensationem convertatur ad benefactorem ¹ ».

110. Quae autem ad gratitudinem requiruntur, sanctus Doctor exhibet his verbis: « In qua (*gratitudine*) primum est, quod homo acceptum beneficium recognoscat: secundum est, quod laudet, et gratias agat: tertium est, quod retribuatur pro loco et tempore secundum suam facultatem ² ». Quinimmo oportet aliquem plus exhibere in compensatione, quam suscepit in beneficio. Etenim « recompensatio gratiae respicit beneficium secundum voluntatem beneficientis. In quo quidem praecipue hoc commendabile videtur, quod gratis beneficium contulit, ad quod non tenebatur. Et ideo qui beneficium accepit, ad hoc obligatur ex debito honestatis, ut similiter aliquid gratis impendat. Non autem videtur gratias aliquid impendere, nisi excedat quantitatem accepti beneficii; quia quamdiu recompensat minus, vel aequale, non videtur facere gratis, sed reddere quod accepit. Et ideo gratiae recompensatio semper tendit, ut pro suo posse aliquid maius retribuatur ³ ».

111. Porro dictum est *ex debito honestatis*. Nam « retributio proportionalis pertinet ad iustitiam commutativam, quando attenditur secundum debitum legale, puta si pacto firmitur, ut tantum pro tanto retribuatur. Sed ad virtutem gratitudinis retributio pertinet, quae sit ex solo debito honestatis, quam scilicet aliquis sponte facit. Unde et gratitudo est minus grata, si sit coacta, ut Seneca dicit *in libro de Beneficiis* ⁴ ».

ART. III. De mutuo sermocinantium officio

112. Haec innuisse satis sit. De officio, quod circa significationem mentis versatur, aliquid distinctius dicere res ipsa postulat, cum non desint, maxime inter Protestantes, qui mendacium aliquando licitum esse contendunt.

¹ 2^a 2^{ae}, q. CVI, a. 3 c. — ² *Ibid.*, q. CVII, a. 2 c.

³ *Ibid.*, q. CVI, a. 6 c. — ⁴ *Ibid.*, a. 1 ad 2. Cf. p. 227-228, part. I.

113. In primis, illud in memoriam revocandum est, quod voces immediate conceptus mentis, et mediate res, quas repraesentant, significant ¹. Quamobrem in veritate morali, quae est *conformitas signi ad significatum* ², relatio vocum, seu quorumlibet aliorum signorum cum ad res, tum ad conceptus consideranda est. Prima efficit rationem *materialem*, seu, ut recentes aiunt, *obiectivam*; altera rationem *formalem*, sive *subiectivam* veritatis morali. Forma igitur, seu essentia veritatis morali non in consensu vocum cum rebus, quas conceptus repraesentant, sed in consensu vocum cum conceptibus, qui res repraesentant, posita est.

114. Et sane, veritas, aut falsitas morali existit, cum homo res ita uti intelligit, vel aliter ac intelligit, significat. Veritas morali secundum rationem formalem *veracitas*, et falsitas morali *mendacium* appellatur. Hinc mendacium est falsa contra mentem locutio: « Mendacium nominatur ex eo, quod contra mentem dicitur ³ »; siquidem mentiri idem est, ac *contra mentem ire* ⁴. « Ille mentitur, qui aliud habet in animo, et aliud verbis, vel quibuslibet significationibus enuntiat ⁵ ». Quoniam vero actus morali esse nequit, nisi sit *voluntarius, et ex intentione voluntatis dependens* ⁶, ideo mendacium constituitur ex eo, quod « aliquis habet voluntatem falsum enuntiandi ⁷ ».

115. Ex his intelligitur, quod si quis materialiter verum

¹ Cf. *Ideal.*, c. II, art. 1, p. 212, vol. I. — ² I, q. XXI, a. 2 ad 2.

³ 2^a 2^{ae}, q. CX, a. 1 c. Nomine autem *locutionis* hic intelligitur enuntiatio, quae fit non tantum per voces, sed etiam per alia quaevis signa ex communi usu ad significantos mentis conceptus determinata: « Cum dicitur, quod mendacium est falsa vocis significatio, nomine vocis intelligitur omne signum. Unde ille, qui aliquid falsum nuntibus significare intenderet, non esset a mendacio immunis »; *Ibid.* ad 2.

⁴ S. Bonav., *In lib. III Sent.*, Dist. XXXVIII, a. 1, q. 1 *resol.*

⁵ S. Aug., *De mendacio*, c. 3, n. 3.

⁶ 2^a 2^{ae}, q. CX, a. 1 c. Ad quam rem illud monere praestat, quod, etsi veritas et falsitas ad intellectum pertineant, tamen earum manifestatio spectat ad voluntatem: « Dicendum, quod veritas, secundum quod est cognita, pertinet ad intellectum: sed homo per propriam voluntatem, per quam utitur et habitibus, et membris, profert exteriora signa ad veritatem manifestandam, et secundum hoc manifestatio veritatis est actus voluntatis »; *Ibid.*, q. CIX, a. 3 ad 2.

⁷ *Ibid.*, q. CX, a. 1 c.

enunciet extra mentis apprehensionem, et cum intentione falsum enunciandi, mentitur, etsi in aliorum opinione nullam constituat falsitatem; et e contrario, de mendacio argui non potest, qui illud, quod est materialiter falsum, pro vero secundum apprehensionem suae mentis, et intentionem voluntatis tradit¹.

116. Quoniam autem « mentiens aut intendit prodesse, aut delectare, aut laedere² »: mendacium in *perniciosum*, « si aliquis per mendacium intendat alterius nocumentum »; *iocosum*, « si ordinetur ad aliquod bonum . . . delectabile », nempe causa solatii, animique relaxationis pronuntiatur; *officiosum*, « quo intenditur iuvamentum alterius, vel remotio nocumenti³ ». His adnotatis, en brevis argumentatio, qua s. Thomas mendacium nullo modo licitum esse ostendit: « Quod est secundum se malum ex genere, nullo modo potest esse bonum, et licitum: quia ad hoc, quod aliquid sit bonum, requiritur, quod omnia recte concurrant; bonum enim est ex integra causa, malum vero est ex singularibus defectibus, ut Dionys. dicit 4° cap. *de Div. Nom.* Mendacium autem est malum ex genere. Est enim actus cadens super indebitam materiam. Cum enim voces naturaliter sint signa intellectuum; innaturale est, et indebitum, quod aliquis voce significet id, quod non habet in mente. Unde Philos. dicit in 4° *Ethic.*, quod mendacium est per se pravum et fugiendum; verum autem est bonum et laudabile. Unde omne mendacium est peccatum, sicut etiam August. asserit in lib. *contra mendacium*⁴ ».

117. Quae mendacii deformitas, si homines, prout in societate constituti sunt, inspiciantur, maxime apparet. Etenim, « quia homo est animal sociale, naturaliter unus homo

¹ *Ibid.* Unde colligitur mendacia non esse hyperbolicas, aut quasquaque figurativas locutiones. Nam « sicut August. dicit in libro de mendacio, quicquid figurate fit, vel dicitur, non est mendacium. Omnis enim enuntiatio ad id, quod enuntiat, referenda est: omne autem figurative aut factum, aut dictum hoc enuntiat, quod significat eis, quibus intelligendum prolatum est »; 2^a 2^{ae}, q. CX, a. 3 ad 6.

² S. Bonav., loc. cit., q. 3 *resol.*

³ 2^a 2^{ae}, q. CX, a. 2 c. Haec loquendi ratio, mendacium officiosum, occurrit etiam apud s. Augustinum, *Epist.* LXXXII, n. 21.

⁴ 2^a 2^{ae}, q. CX, a. 3 c.

debet alteri id, sine quo societas humana servari non posset. Non autem possent homines ad invicem convivere, nisi sibi invicem crederent, tamquam sibi invicem veritatem manifestantibus¹ ».

118. Qui vero hanc impugnant doctrinam, contendunt mendacium *iocosum* non esse peccatum, quia per ipsum proximus non decipitur; neque mendacium *officiosum*, cum, e. g., ut mors innocentis impediatur, aut reipublicae excidium, profertur; praesertim quia etiam homicidium ratione boni communis, aut vitae nostrae necessariae conservationis licitum esse potest.

119. At secus res se habet. Etenim 1° « operatio aliqua potest considerari dupliciter: uno modo secundum seipsam; alio modo ex parte operantis. Mendacium ergo iocosum ex ipso genere operis habet rationem fallendi; quamvis ex intentione dicentis non dicatur ad fallendum, nec fallat ex modo dicendi² ». Quod ut clarius intelligatur, illud prae oculis habendum est, quod in mendacio « intentio voluntatis inordinate potest ad duo ferri: quorum unum est, ut falsum enuntietur; aliud est effectus proprius falsae enuntiationis, ut scilicet aliquis fallatur ». Iam ratio mendacii sumitur ex eo, quod aliquis habet voluntatem falsum enuntiandi; « quod autem aliquis intendat falsitatem in opinione alterius constituere, fallendo ipsum, non pertinet ad speciem mendacii, sed ad quamdam perfectionem ipsius³ »; effectus enim non pertinet ad speciem suae causae⁴.

2° « Non est licitum mendacium dicere ad hoc, quod aliquis alium quocumque periculo liberet ». Nam « mendacium non solum habet rationem peccati ex damno, quod infertur proximo, sed ex sua inordinatione, ut dictum est. Non licet autem aliqua illicita inordinatione uti ad impediendum nocumenta, et defectus aliorum⁵ ». Et alibi: « Dicendum,

¹ 2^a 2^{ae}, q. CIX, a. 3 ad 1. — ² *Ibid.*, q. CX, a. 3 ad 6.

³ *Ibid.*, a. 1 c.

⁴ *Ibid.* ad 3. Hinc s. Bonaventura: « Vocabulum fallendi in notificatione mendacii non tantum importat decipere, sed etiam falsum dicere: et hoc est omni mendacio commune, et generale »; *In lib. III Sent.*, Dist. XXXVIII, dub. 3.

⁵ *Ibid.*, a. 3 ad 4. Cf *ibid.* ad 2, et ad 3, ubi quomodo intelligen-

quod quamvis alicui prosit in aliquo casu falli, non tamen propter hoc bonum aliquod malum faciendum est; sicut nec est furandum, ut eleemosynæ dentur. Et ita, cum mendacium de se inordinationem habeat, non est mentiendum pro quocumque alterius commodo ¹. Quoad vero exemplum ab homicidio petum, audiatur s. Bonaventura: « Dicendum, quod quamvis gravius peccatum sit utrumque eorum (*furtum et homicidium*), quando fit mala intentione et malo fine; quia tamen contingit illa a malo fine separari, ideo possunt bene fieri: non sic autem est in mendacio reperire, quia de ipsius nominis ratione nominat intentionis obligationem ² ».

ART. IV. De iure proprietatis, legitimitate, et origine

120. Inter officia, quae *hypothetica* dicuntur ³, ea eminent, quae ex *proprietate* manant. Factum enim, quod titulum iuris in altero constituit, et ex quo illa officia enascuntur, in eo maxime consistit, quod alter rem aliquam *suam* effecerit; unde qui eam surripit, iustitiam laedit, quatenus rem alienam sibi usurpat. Itaque de proprietatis natura, legitimitate, et variis eius acquirendi modis hic disserimus, ita tamen, ut generaliora principia tantum expendamus.

da sint loca Scripturarum, quae ab adversariis pro sua sententia proferuntur, sanctus Doctor explicavit. Minime autem audiendus est Moshem., qui (*Histoire ecclésiastique*, t. I, p. 388) licitum ex s. Augustino esse mendacium asserit, ubi hoc ad Ecclesiae utilitatem prosit; nam sanctus Doctor sententiam istam omnino improbat, inquit (*De mendac.*, c. IV) *non minore, aut fortasse etiam maiore scelere in Deo laudari falsitatem, quam vituperari veritatem*. Cf. Ab. Flottes, *Études sur saint Augustin*, p. 3, c. I, § VII, p. 534-535, Montpellier 1861.

¹ In lib. III Sent., Dist. XXXVIII, q. I, a. 3 ad 6. Inde autem haud sequitur ne licitum quidem esse veritatem aliquando occultare. Nam « aliquis verbo mentitur, quando significat quod non est; non autem quando tacet quod est; quod aliquando licet »; ² 2^{ae}, q. CXI, a. 1 ad 4. Immo, ubi silentio defungi quis non potest, non censetur mentiri, si ex iusta causa eas adhibeat locutiones, quae veram loquentis mentem satis manifestare valent, sed ex multiplici earum significatione falsam possunt ingenerare opinionem. Sic nemo s. Athanasium reprehenderit, qui cum a Iuliani satellitibus quaereretur ad necem, interrogantibus illis, quantum inde abesset Athanasius, respondit eum non longe abesse. Cf. Theodoret., *Hist. Eccl.*, lib. III, c. 8.

² *Loc. cit.*, a. 1, q. 2 ad arg. — ³ Cf. p. 227, part. I.

121. Atque in primis, proprietatis, prout hic sumitur, notio, seu definitio haec est: *Ius perfectum per actus legitimos acquisitum disponendi pro libitu de aliqua re exteriori ac eius utilitate cum exclusione aliorum* ¹. Nominis *dominii* etiam appellatur ²; unde qui iure proprietatis in aliqua re gaudet, *dominus* vulgo dicitur.

122. Ex hac *dominii* notione consequitur 1° ipsum circa ea, quae usu exhauriuntur, ac proinde pluribus inservire nequeunt, versari; siquidem exclusio aliorum ab iis, quae nunquam usu exhauriuntur, cuiusmodi sunt, e. g., aer, lux, calor solis, aqua profluens, haud fingi potest. 2° Tria in *dominio* iura contineri, nempe 1° ius rem retinendi, seu possidendi ³; 2° ius de ea, uti libuerit, disponendi, adeo ut *dominus* possit rem immutare, consumere, alienare; nam « illud dicimus possidere, quod quiete et plene habemus ⁴ », et circa quod « possumus, quod volumus, facere ⁵ ». Quam ob rationem « possessiones dicuntur facultates, quia in *dominio* sunt possidentis ⁶ »; 3° ius rem vindicandi, seu repetendi, si forte, domino invito, aut insecro, in aliorum manibus transierit. Unde obligatio restitutionis, quae in iis existit, « nihil

¹ Vi nominis *proprietatis* significat arctam et aptam rerum cum aliquo coniunctionem. Unde rerum propriarum et communium distinctio, qua usus est Cicero inquit: « Uti cum ademerit nobis omnia, quae nostra erant *propria*, ne lucem quoque hanc, quae *communis* est, eripere cupiat »; *Pro Rosc. Amer.*, 1, 2.

² Nomina *dominii* et *proprietatis* promiscue usurpantur, quatenus haec pro iure accipitur; ast *proprietatis* non tantum ad ius, sed etiam ad eius obiectum significandum porrigitur. Longissime autem distat *proprietatis* a *iurisdictione*; haec enim ad personas potissimum refertur, neque ius utendi dici potest.

³ Distinguendum est ius rem possidendi ab actuali possessione, seu physica facultate re utendi et fruendi. *Possessio* enim legitima, salvo *dominio*, et iure possidendi, amitti potest. E. g., agri inundati, vel rei amissae, aut vi seu dolo ablatae possessio amittitur, et tamen ius possidendi retinetur; quod non amittitur nisi ex *domini* expressa, aut legitime praesumpta voluntate.

⁴ In lib. I Sent., Dist. VIII, q. II, a. 1 ad 6.

⁵ *Qq. disp.*, *De Malo*, q. XIII, a. 1 c. Et *ibid.*, *De Ver.*, q. VII, a. 7 c. « Illud proprie dicitur haberi ut possessio, quod habetur ad nutum ». Hoc autem ius in civili societate quibusdam limitibus aliquando circumscribitur.

⁶ In lib. II Sent., Dist. XXIV, q. I, a. 1 ad 2.